

УДК 327.7:341.1(4-11):005.334

DOI <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.9.43>**Віктор Дубовик,**
канд. юрид. наук

ДЕМОКРАТИЗАЦІЯ ТА ЄВРОІНТЕГРАЦІЯ: РОЛЬ ОБСЄ

У статті проаналізовано роль ОБСЄ у демократизації та європейській інтеграції країн Європи до регіональних міжнародних організацій, особливості підтримки демократичних інститутів країн-учасниць ОБСЄ. З'ясовано, що сучасні демократії стикаються з всенародним тиском для надання більшого доступу до влади, підвищення прозорості управління, наближення рішень до громадян шляхом децентралізації та допоміжних організацій. Ми спостерігаємо розширення того, що було названо «просування демократії». Названа тактика надає права окремим особам, групам громадян та неурядовим організаціям брати активну участь у політичному процесі, вимагати інформацію від державних установ, консультуватися з омбудсменами, оскаржувати дії уряду через суд тощо. Визначено, що ОБСЄ допомагає державам-учасницям будувати та консолідувати демократичні інститути. Як один із головних світових регіональних органів з прав людини, Бюро ОБСЄ з питань демократичних інститутів та прав людини працює з державними установами, політичними партіями, парламентами та допомагає громадянському суспільству у розробці курсу державної політики. Бюро ОБСЄ з питань демократичних інститутів та прав людини також підтримує зусилля держав-учасниць у збільшенні участі жінок та молоді в політиці, зміцненні парламентів, розробленні багатопартійних політичних ландшафтів, вдосконаленні інтеграції мігрантів та модернізації систем реєстрації населення. Зроблено висновок, що загалом ряд операцій на місцях ОБСЄ також активно працюють над підтримкою демократичних інститутів у своїх країнах, що діють. Деякі напрями їхньої діяльності включають: проведення публічної інформації, інформаційно-просвітницьких та інформаційних кампаній; роботу з урядовими структурами та організаціями громадянського суспільства щодо розбудови потенціалу; роботу з державними установами та громадянським суспільством для заохочення громадянської участі; підтримку парламентських органів у нагляді за сектором безпеки; надання неформального та безпартійного форуму для уряду, політичних партій та виборців; підтримку реформи ЗМІ; допомогу в подальших виборчих і політичних процесах відповідно до міжнародних стандартів.

Ключові слова: Нарада з безпеки і співробітництва в Європі, Організація з безпеки і співробітництва в Європі, європейська система міжнародної безпеки, демократизація, євроінтеграція, верховенство права, виміри діяльності ОБСЄ.

Постановка проблеми. Процес демократизації після 1989 р. так званого «Східного блоку Європи» проклав шлях до возз'єднання континенту та створення «Європи єдиної і вільної». Цей процес возз'єднання триває й досі, та за останні десятиліття були досягнуті значні успіхи.

Так станом на 2020 рік членами ЄС є 28 країн. Проте розширення Союзу триває й досі. НАТО також розширилося до Центрально-Східної Європи й охопило Кавказ та Центральну Азію через «Партнерство заради миру». Сьогодні ОБСЄ включає 55 членів, а Рада Європи – 44 члени. Пусковим механізмом таких процесів європейської експансії стала успішна «демократизація» колишніх недемократичних держав. Два процеси – консолідації демократії в цих державах та їхньої інтеграції до Європи – взаємно посилюються. Перспективи «повернення в Європу» та необхідність дотримання

стандартів та зобов'язань різних європейських організацій виявилися надзвичайним стимулом для країн, що прищвидшують та поглиблюють свої внутрішні демократичні реформи. Наявність таких інституцій разом із їх «позитивними моделями» забезпечують після розпаду спершу СРСР, а потім Югославії набагато сприятливіші умови для демократизації держав, особливо порівняно із ситуацією, що склалася на європейському континенті після Першої світової війни.

Слід зазначити, що Західні Балкани ще не є повністю частиною європейських інституцій (ЄС та НАТО), і це пов'язано з тим, що демократія в цьому регіоні почала свій розвиток пізніше, ніж у Центрально-Східній Європі. Більше того, демократизації на Балканах багато років перешкождали націоналізм та етнічні війни. Однак не будемо забувати, що консолідація демократичних інститутів є тривалим процесом.

Отже, **метою статті** є аналіз особливостей участі ОБСЄ у демократизації та євроінтеграції.

Виклад основного матеріалу. Встановлення та закріплення демократії – це дві різні концепції та процеси. Загалом, перший стосується запровадження демократичних процедур після періоду неліберального управління. Таке встановлення збігається із запровадженням вільного та конкурентоспроможного виборчого процесу та повагою до результатів виборів з боку політичних суб'єктів країни. Ми можемо легко сказати, що, за дуже невеликими винятками, демократичні процедури в Європі стали нормою. Однак консолідація демократії є значно складнішою концепцією. Консолідована демократія передбачає існування різноманітних елементів, які визначають якість системи управління країною [1].

Перш за все, консолідовану демократію неможливо уявити без «верховенства закону», а саме: поваги та виконання закону; рівності громадян перед законом; існування незалежних від політичної влади судів та судової системи; відсутності корупції з боку політичного, адміністративного та судового апарату; легкого і рівного доступу до правосуддя для всіх громадян; існування професійної відповідальної бюрократії; здатності держави боротися з організованою злочинністю та ізолювати її; поліцейської служби, яка є ефективною, професійною та деполітизованою і водночас такою, що поважає права та свободи людини; повного дотримання прав людини та меншин; активного громадянського суспільства, яке бере участь у суспільному житті, і вільних, плюралістичних та професійних засобів масової інформації. Тільки в поєднанні із верховенством права демократія може проявити свій повний потенціал і досягти того, що має бути його кінцевою метою, тобто створення найкращих життєвих можливостей для найбільшої кількості людей [2]. Тільки в поєднанні із верховенством права демократія може ефективно захистити себе від внутрішніх і зовнішніх загроз. Тільки демократії, засновані на верховенстві права, можуть залучати бізнес та інвестиції та процвітати економічно.

Верховенство закону також передбачає концепцію «підзвітності» влади, як вертикальної, так і горизонтальної. Перший вид підзвітності визначає відносини між органами та виборцями, останній стосується взаємної підзвітності між різними гілками влади: виконавчої, законодавчої та судової влади. Слід зазначити, що наявність сильної опозиції та уряду, що добре представлений

у парламенті, є вирішальним для забезпечення підзвітності в політичній системі [3].

Така підзвітність має вирішальне значення для створення системи «стримувань і противаг», яка є основою будь-якої функціонуючої демократії. Концепція підзвітності постійно розширюється в європейських демократіях. У межах Європейського Союзу існує сильний складник наднаціональної підзвітності – договір, закони ЄС, спеціалізовані інституції ЄС, перед якими всі національні уряди однаково підзвітні. Крім того, існує рівень «місцевої та прямої підзвітності», який стає все більш актуальним [5].

Сучасні демократії стикаються з всенародним тиском щодо надання більшого доступу до влади, підвищення прозорості управління, наближення рішень до громадян шляхом децентралізації та допоміжних організацій. Ми спостерігаємо розширення того, що було названо «просування демократії». Названа тактика надає права окремим особам, групам громадян та НУО брати активну участь у політичному процесі, вимагати інформацію від державних установ, консультуватися з омбудсменами, оскаржувати дії уряду через суд тощо [4].

Саме проаналізована модель демократії, заснована на верховенстві закону та підзвітності влади, стала частиною європейського «способу життя» та європейської системи цінностей. Тому не дивно, що ці принципи сьогодні лежать в основі *acquis* в усіх основних європейських та євроатлантичних установах: РЕ, ОБСЄ, ЄС та НАТО. Це ті самі стандарти та принципи, які ми хотіли б сприйняти всіма європейськими громадянами та європейськими країнами. Саме стандарти демократії, заснованої на верховенстві права, є необхідною умовою повної інтеграції до Європейського Союзу відповідно до критеріїв приєднання, визначених на Копенгагенській Європейській Раді у 1993 році та включених до Статуту ЄС. Так, ОБСЄ підтримує амбіції країн стати повноправною частиною європейської сім'ї, включаючи ЄС [6].

ОБСЄ побічно робить важливий внесок у повну інтеграцію своїх країн-членів до європейської сім'ї. Як відомо, Місія разом з офісом ОБСЄ активно допомагає місцевим інституціям, громадянам та суспільству загалом розвивати та консолідувати засади верховенства права та підзвітної демократії, необхідної для того, щоб стати частиною європейської сім'ї. Зокрема, ОБСЄ надає допомогу [6] у:

а) підготовці членів національних парламентів та заохочення до обміну професійним досвідом з іншими парламентами регіону;

б) допомога у розробленні важливих законодавчих актів у ключових сферах демократичного життя країни;

в) підготовка професійної поліції;

г) розширення прав та можливостей для нових інституцій, таких як Омбудсмен;

д) рекомендації щодо запровадження більш ефективних засобів боротьби з торгівлею людьми;

ж) розвиток місцевої демократії шляхом створення інформаційних та освітніх центрів у ряді муніципалітетів;

з) навчання високопрофесійних журналістів та ЗМІ. Забезпечення свободи слова та відсутності цензури тощо.

Однак безперечним є те, що для успішних реформ необхідна повна участь та залучення суспільства та всіх політичних сил. Необхідна консолідація широкого національного консенсусу щодо реформ, верховенства права та демократичних цінностей. Плюралістичний парламент, незалежна судова влада та активне громадянське суспільство відіграють вирішальну роль у тому, щоб зробити демократію Чорногорії ефективною, підзвітною та повністю європейською. ОБСЄ готова продовжувати допомагати всім місцевим акторам та чорногорському суспільству у досягненні цих цілей [3].

Висновки

Таким чином, ОБСЄ допомагає державам-учасникам будувати та консолідувати демократичні інститути. Як один із головних світових регіональних органів з прав людини, Бюро ОБСЄ з питань демократичних інститутів та прав людини (БДІПЛ) працює з державними установами, політичними партіями, парламентами та допомагає громадянському суспільству у розробленні курсу державної політики. БДІПЛ також підтримує зусилля держав-учасниць у збільшенні участі жінок та молоді в політиці, зміцненні парламентів, розробленні багатопартійних

політичних ландшафтів, вдосконаленні інтеграції мігрантів та модернізації систем реєстрації населення.

Загалом, ряд операцій на місцях ОБСЄ також активно працюють над підтримкою демократичних інститутів у своїх країнах, що діють. Деякі напрями їхньої діяльності включають: проведення публічної інформації, інформаційно-просвітницьких та інформаційних кампаній; роботу з урядовими структурами та організаціями громадянського суспільства щодо розбудови потенціалу; роботу з державними установами та громадянським суспільством для заохочення громадянської участі; підтримку парламентських органів у нагляді за сектором безпеки; надання неформального та безпартійного форуму для уряду, політичних партій та виборців; підтримку реформи ЗМІ, допомогу в подальших виборчих і політичних процесах відповідно до міжнародних стандартів.

Список використаних джерел:

1. OSCE Handbook. Vienna: OSCE Press and Public Information Section, 2007. 118 p.

2. Schermers Henry G., Blokker N. International institutional law: unity within diversity. *Leiden: Martinus Nijhoff Publishers*. 2011. 5th rev. ed. 1273 p.

3. Article by the Head of the OSCE Mission to Serbia and Montenegro, Ambassador Maurizio Massari. (Podgorica, 19 April 2004). URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/9/5/29626.pdf> (дата звернення: 12.08.2020).

4. Democratization. What We Do. OSCE. URL: <https://www.osce.org/democratization> (дата звернення: 12.08.2020).

5. OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights (ODIHR). URL: <https://www.osce.org/odihhr> (дата звернення: 12.08.2020).

6. OSCE/ODIHR partners with pro-democracy bodies in release of proposed global agenda on improving democratic institutions. URL: <https://www.osce.org/odihhr/395360> (дата звернення: 12.08.2020).

Viktor Dubovik. Role of the OSCE in the democratization and European integration

The article analyzed role of the OSCE in the democratization and European integration of European countries, especially the support of democratic institutions of OSCE participating States. Modern democracies have been found to face popular pressure to gain more access to power, increase governance, and bring decisions closer to citizens through decentralization and support organizations. We are witnessing an expansion of what has been called 'promoting democracy'. These tactics entitle individuals, groups of citizens and non-governmental organizations to take an active part in the political process, request information from government agencies, consult with ombudsmen, challenge government actions in court, and so on. The OSCE has been identified as assisting participating States in building and consolidating democratic institutions. As one of the world's leading regional human rights bodies, the OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights works with government agencies, political parties, parliaments and assists civil society in developing public policy. The OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights also supports the efforts of participating States to increase women's and youth participation in politics, strengthen parliaments, develop multi-party political landscapes, improve the integration of migrants and modernize registration systems. It is concluded that, in general, a number of OSCE field operations are also actively working to

support democratic institutions in their existing countries. Some of their activities include: conducting public information, awareness-raising and information campaigns; work with government structures and civil society organizations on capacity building; work with government agencies and civil society to encourage civic participation; supporting parliamentary bodies in overseeing the security sector; providing an informal and non-partisan forum for government, political parties and voters; support for media reform; and assistance in further electoral and political processes in line with international standards.

Key words: Conference on Security and Cooperation in Europe, Organization for Security and Cooperation in Europe, European system of international security, democratization, European integration, rule of law, dimensions of OSCE activity.

